

Københavns Universitet

Labyrintens fortsættelse på grundlag af NKS 504 8°

Blicher, Henrik

Published in:
(arkivstudier)

Publication date:
2015

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Blicher, H. (2015). Labyrintens fortsættelse på grundlag af NKS 504 8°: Om Jens Baggesens rejsedagbøger og breve.. Manuskript afsendt til publicering I (arkivstudier)

Labyrintens fortsættelse på grundlag af NKS 504 8°. Om Jens Baggesens rejsedagbøger og breve.

Henrik Blicher

Det giver rigtig god mening, at det i dag ikke lader sig gøre at lokalisere en rejsende europæer som Jens Baggesen (1764-1826) til et enkelt arkiv. I kraft af sine mange rejser, men også i kraft af sine uomtvistelige kommunikative talenter oparbejdede han et omfattende netværk og en lige så omfattende korrespondance.¹ Han førte desuden dagbog stort set hele sit liv, og set i relation til dette massive korpus af breve og dagbøger, udgør hans trykte værker en mindre del. Dagbøgerne og brevene er kun udgivet i begrænset omfang, tilmed stærkt bearbejdede, men de giver mulighed for undersøgelse af forholdet mellem liv og digtning, værker og dage. Jens Baggesens danske hovedværk, den selvbiografiske rejsebog *Labyrinten* (bd. 1-2, 1792-93) er først for nylig blevet udgivet i sin oprindelige trykte form. Dermed er noget af vejen banet for en mere omfattende undersøgelse af forholdet mellem værk og arkiv.

Arkiverne

Hovedparten af Jens Baggesens arkiv befinder sig på Det Kongelige Bibliotek i København og er her indledningsvis blevet kortlagt af Lauritz Nielsen.² De efterladte papirer fordeler sig på en række enkelte større samlinger og flere mindre. Til de større hører NKS 1467 2', der rummer personalia, sproghistoriske afhandlinger og filosofi, NKS 3589 4' med udkast og renskrifter til digte på både tysk og dansk, dramatik, tyske oversættelser af flere Holberg-komedier foruden forarbejder til andenudgaven af *Labyrinten*, og NKS 2449 4' med mere personalia og forskellige optegnelser,

deriblandt en "Prædiken fra 1782". Den fjerde store og i denne sammenhæng vigtigste samling er NKS 504 8': 44 kapsler med *Jens Baggesens Dagbøger 1780-1825* på dansk, tysk og fransk. Det fremgår, at store dele af denne samling er kommet til biblioteket via forfatterens søn, udgiver og biograf, August Baggesen i 1857. Andre af de mindre samlinger med enkeltdigte stammer fra lyrikudgiveren A. Arlaud (NKS 2632 4'), fra samleren Werner Abrahamson (Abrahamson'ske Autografsamling 98-102,105) og fra litteraturhistorikeren Rasmus Nyerup.

Jens Baggesens dagbøger omfatter tidsrummet 1780 til 1825, men er koncentreret om årene fra 1787 (hvor en rejse til Holsten foregreb den mere omfattende Europarejse i revolutionsåret) til 1803. Dagbøgerne er omfattende, men ikke altomfattende; således udgør en række spredte optegnelser i en trykt kalender for 1789 (Additamenta 383d, IV 4') den eneste dokumentation for den tidlige del af labyrintrejsen sydpå. Hele materialet er tilgængeligt online.

Den anden hovedpart af Jens Baggesens Nachlass befinder sig i Universitätsbibliothek Kiel.³ Samlingen består af breve, ikke mindst til familien: Jens Baggesens første og anden kone, Sophie (født Haller) og Fanny (født Reybaz), foruden sønnerne August og Carl. Dele af korrespondancen er tilgængelig online. Samlingen rummer desuden udkast og renskrifter til Jens Baggesens tyske værker, heriblandt manuskriptet til vennen C.F. Cramers oversættelse af *Labyrinth*.

Den labyrintiske rejse 1789-90 bragte Jens Baggesen i forbindelse med C.M Wieland, Schiller og filosofen Karl Leonhard Reinhold, og Goethe- und Schiller Archiv (Klassik Stiftung Weimar) ligger inde med dele af korrespondancen. Forbindelsen til Goethe er her bevidnet af et enkelt brev fra 1807. Også Uppsala universitetsbibliotek har spor af Jens Baggesens europæiske netværk i form af et brev fra Johann Gottlieb Fichte (Waller Ms de-01315).

Labyrinten og fortsættelsen

Udgangspunktet for de følgende sonderinger vedrørende en fortsættelse er den nye og i en vis forstand fuldstændige udgave af Jens Baggesens *Labyrinten*.⁴ Selve udtrykket 'fortsættelse' stammer fra en samlet udgave, der udkom efter forfatterens død, og spørgsmålet er, hvordan, om overhovedet, den fortsatte labyrint hænger sammen med udgangspunktet. Et andet spørgsmål er, om tiden er moden til en ny udgave af det hele.

De to oprindelige bind af rejsebogen udkom i 1792 og 1793. Baggrunden var en rejse i 1789-90, der bragte den 25-årige Jens Baggesen fra København gennem Tyskland til Schweiz og Frankrig og hjem igen med en hel del optegnelser foruden en hustru.

De to trykte bind af *Labyrinten* er ikke en helhed. De to bind bringer forfatteren fra København til Basel, eller rettere næsten til Schweiz, det forjættede land. Den sidste sætning i bind 2 antyder lovningen på en fortsættelse: "Vi rullede ind i Basel".⁵

I en supplerende bemærkning henvender forfatteren sig let ironisk til de ordensmennesker, der som læsere eller bogkøbere "ikke elske Fragmenter". For at bringe overensstemmelse mellem titel og indhold får læserne hele to titelblade at gøre godt med - for så kan *Labyrinten* - altså de to trykte bind - "ansees for et heelt Værk for sig".⁶ Altså kort og godt, hvad det blev til: to veloplagte bind om en en "Reise giennem Tydskland".

Ved afslutningen af bind 2 i 1793 stiller Jens Baggesen endnu to bind i udsigt. Hele *Labyrinten* kommer angiveligt til at omfatte fire bind, hvoraf de to sidste vil dreje sig om Schweiz og Frankrig. På den måde kan værkets første titelblad, der ikke alene omfatter Tyskland, men også Schweiz og Frankrig, komme til at passe med dets indhold. De to bind er "allerede færdige", hedder det, men intet kan dokumentere, at Jens Baggesen ved denne lejlighed taler sandt. De to supplerende bind vil, hvis vi skal

tro forfatteren, udkomme, når han er kommet klogere hjem fra en ny Europarejse. På sin labyrintiske rejse i 1789 rejste han angiveligt "for at indsue Sødmen af Blomsterne", men den nye rejse agter han at gennemføre "som Mand, meere for at bringe Honningen tilbage".⁷ Denne gang drejer det sig om en større sag: opdragelse, humanitet og skolevæsen. Alt sammen meget lovende.

Løftet om en fortsættelse af *Labyrinten* blev imidlertid aldrig fulgt op. Et halvhjertet forsøg blev gjort i 1807 med en andenudgave af værket.⁸ Her stilles læseren endda yderligere syv tilsvarende bind såkaldte digtervandring gennem 15 år i udsigt ledsaget af forfatterens bemærkelsesværdige erklæring om, "at mine Digte ingenlunde vare mit Digterliv værde".⁹ Det må betyde, at Jens Baggesen anser *Labyrinten* for et selvbiografisk aktstykke, som det ville være umagen værd at forlænge med de i mellemtiden tilkomne års digterliv. Hvis dette er autofiktionens danske dåbsattest, bliver det stort set ved det.¹⁰ Jens Baggesen udkaster nemlig ved denne lejlighed en plan for syv bind, der i runde tal svarer til 3600 sider, men det blev alene til en beskåret og let redigeret version af første bind af originaludgaven.

Med disse gentagne, men stadig uindfrie løfter om en fortsættelse kunne historien så stoppe. Men det gør den som antydnet ikke, og det er udgangspunktet for de følgende sonderinger.

Et mellemværende

Efter Jens Baggesens død i 1826 sætter hans to sønner sig for at indfri løftet. Det sker i forbindelse med etableringen af den posthume udgave af faderens danske forfatterskab. Den udkommer i 12 bind i årene 1829 til 1831. *Labyrinthen*, der bliver til i samarbejde med digterpræsten Caspar Johannes Boye, udgør fire bind.¹¹ Med denne udgave udfører de tre udgivere, hvad Jens Baggesen ved flere lejligheder havde sat sig for, men som aldrig var blevet realiseret. Det kan man udlægge som et udslag af sønlig

pietet og hjælpsomhed, men man kan også understrege den insisteren på fortolkningsretten, som de tre tiltager sig i forfatterens fravær. De forvalter Jens Baggesens eftermæle med alle til rådighed stående midler, og dette perspektiv forstærkes af sønnen August Baggesens biografi i fire bind, som kommer til i årene 1843 til 1853.¹²

I biografien spiller det patriotiske aspekt en central rolle. Det er heller ikke tilfældigt, at den tilrettelagte udgave slutter med en hjemkomst til Danmark. Jens Baggesen er blevet forlovet og gift i Schweiz, og de nygiftes ankomst til det danske Holsten i august 1790 kendes fra et par dagbogsblade, som August Baggesen i biografien kalder et "Udbrud af hans varme Følelser, som dansk Borger", og med dette udbrud, skriver sønnen, "slutter hans Labyrinths trykte Fortsættelse".¹³

Det sidste er både rigtigt og forkert. Det er rigtigt, at udgaven med hele *Labyrinten* begynder en majdag i 1789 med afrejsen fra København (da forfatteren omsider og ad omveje har erhvervet sig et rejsepas) og slutter med ægteparrets ankomst til helstaten Danmark i august 1790. Men ankomsten er jo lagt til rette af den søn eller de sønner, der så smerteligt ser behovet for en hjemkomst til fædrelandet for den fortabte søn, som er deres egen far. Derfor har henvisningen til udgaven af *Labyrinten* karakter af cirkelslutning fra udgavernes side: se, her er den hjemkomst, vi selv har lagt til rette! Når den labyrintiske rejse slutter med hjemkomsten til fædrelandet, er det fordi, der er et patriotisk tomrum at udfylde, hvad sønnerne gerne påtager sig med både udgave og biografi.¹⁴

Men der er også noget om det - altså at *Labyrinten* slutter med en hjemkomst - og det skyldes en midlertidig pause i de dagbøger, som udgør en væsentlig del af grundlaget for den såkaldte fortsættelse. 31. august 1790 skriver Jens Baggesen "Paa Grændsen af Holstein" om at blive budt velkommen til Christian den 7.s rige af en "varm og smilende Himmel" og køre ind i landsbyen

Steinbeck, "hvis smukke Kirke glemte sig bag en beskovet Høi om hvis Fod en liden Bæk snoede sig".¹⁵

Måske forholder det sig sådan, at dagbogen, der skulle omfatte halvanden måned mellem ankomsten til Danmark og et længere ophold for de nygifte hos greveparret Reventlow på det sydfynske Brahetrolleborg fra midten af oktober, er væk. Der "mangler en Dagbog", melder August Baggesen, og så er det klart, at ankomsten til den nationale grænse kan udgøre et fornuftigt sted at stoppe.¹⁶ Hvis arkivet tier, må udgiveren også tie.

For anskuelighedens skyld kunne man pege på et andet muligt sted at sætte punktum for *Labyrinten*. Betragter man nemlig værket som et vidnesbyrd om den unge Jens Baggesen spændt ud mellem to kvinder, den 10 år ældre Magdalene Pram og den mere alderssvarende Sophie Haller fra Schweiz, kunne *Labyrinten* bedre have stoppet den 20. oktober 1790 i København, hvor Jens Baggesen opsøger sin platoniske eksveninde i et ubehageligt ærinde. Hun modtager ham på sengen:

Jeg styrtede hen til hende, greb hendes Haand Susmama! Søddeste Susmama! Taarerne styrtede mig af Øynene - jeg græd heftigen. Hun var syg - fortrolig, sønderslidende Samtale med hende om hendes Lykke, Lidelse, og Dødkulde. Det var en pinefuld Fryd et stort i en lille Glæde nedpresset Helved - "Ikke mere søde Mama".¹⁷

Ser man nærmere efter, hævder Aage Henriksen i sin bog om Jens Baggesen, er *Labyrinten* "planlagt som konstruktionsled i et monument over hans kærlighedsforhold til fru Pram (...) [og] gennemtrukket af en sekterisk og halvpikant symbolisme."¹⁸ *Labyrinten* drejer sig altså i bund og grund om Jens Baggesens kærlighedsforhold til Maria Magdalene Pram (1754-1819), men dette siges eller kan ikke siges ligefremt; det kræver en læser som Aage Henriksen. Synspunktet lader sig næppe fastholde med udgangspunkt

i de to trykte bind af *Labyrinten* alene, om end hun her bliver nævnt fem gange under månegudindenavnet Seline. Desuden figurerer hun under navneskjul som modtager af et par rapporter fra rejsen, som Jens Baggesen sender hjem til København og senere indarbejder i værket.

De to trykte bind er dem, vi har - og dem vi for nylig har fået tilbage i kraft af den nye, komplette udgave. Desuden har vi en hensigtserklæring fra Jens Baggesens side om to bind mere, end det blev til. Foruden altså breve og dagbøger, hvorfra førnævnte citat stammer. Hertil kommer sparsomme almanakoptegnelser fra den tidlige del af rejsen i revolutionssommeren 1789. 3. juli er et anskueligt eksempel. Det kommer her.

Førsteelsker og verdensborger

Skal man tro *Labyrinten*, drejede 3. juli 1789 sig om et besøg på det såkaldte Hermannsbjerg, som er et af de to bjerge, der omgiver kurstedet Pyrmont, hvor Jens Baggesen har kedet sig med anstand og kildevand, indtil han mirakuløst løber på sin skæbnefælle Adam Moltke, der herfra bliver hans rejsekammerat. Det forhold, at Moltke er tysk og Jens Baggesen dansk, spiller en vis rolle i optrinnet, men vigtigere er det at kende til det mellemværende med det tyske og de tyske i Danmark, som hørte med til baggrunden for den labyrintiske rejse: var den Jens Baggesen, der havde skrevet librettoen til F.L.A. Kunzens opera *Holger Danske*, en opportunist, der havde skiftet sit fædreland ud til fordel for komfortable vilkår som kæledægge for den holstenske landadel i Danmark? Sådan lød kritikken fra visse sider.¹⁹ I en større målestok drejede den såkaldte Holger-fejde sig om tysk indflydelse i Danmark. Så Jens Baggesen havde gode grunde til at proklamere sin kosmopolitisme og ikke mindst alverdens gæld til Tyskland over 25 sider af *Labyrinten*. Det sker i intensiv dialog med Klopstocks dramatiske skilderier af den germanske frihedshelt Hermann (eller Arminius,

som han blev kendt som efter at have fået en romersk kejser til at ønske sig sine legioner tilbage). Konklusionen lyder således:

Jeg saae Europas Friheds Fødsel i Herrmanns Erindring og forfulgte med glædedrukne Blik dens Sol-Gang mod Vesten. Den gik med Angelsaxerne til Albion, med Frankerne til Gallien. Sympathetisk vaagnede hist Holland, og her Schweitz. Men paa hin Side Rhinen skiulte Tordenskyer længe dens Straaler. Nu frembrød den med dobbelt Glands i Frankrigs Europa bestyrtsende Rigsdag.²⁰

Den frihedsrevolution, som er lige på trapperne i Frankrig og melder sin ankomst som oplysningens morgenrøde, har altså sit egentlige udspring i germaneren Hermanns nedslagtning af en overmægtig romerhær i år 9 efter Kristus i Teutoburgerskoven. Så vidt den dristige historieskrivning i *Labyrinten*. Går man derimod til de utrykte almanakoptegnelser, er der intet om transnationalt broderskab, intet om revolutionens germanske forhistorie; her noteres alene en mystisk, hjemmegjort offerhandling tilegnet fru Pram:

Paa Toppen af *Hermansb*: med *Moltke* / Kl: 6 begyndte den høytidelige Scene. Jeg havde mine Sager færdige - Det var mørkt overalt. *Moltke* sad stille og saae med agtende Forundring paa mig. Jeg blæste min Livmarch af *Golconda* - nedlagde Lappen i den lille Hule jeg gravede Helligdommen med følgende Indskrift / *Seline* / *Jens Baggesens* / *inderlig evig* / *Elskede* / *helliget* / 3 Jul 89 / dækkede det efter tusinde Kys til med Jord. Kyste Stedet og lagde en Steen af Hermans Ruiner derpaa. I dette Øyeblik bad jeg Gud om Lys af Steenen som jeg slog paa - og Solen brød pludselig frem, den hele Skabning blev levende rundt omkring Fuglene sang - Jeg blæste Sie fliehet fort.

Moltke faldt mig om Halsen og kyste mig heftig - og Scenen endte.²¹

Det lille eksempel er indarbejdet i kommentarerne til den nye udgave af værket - så man kan overbevise sig om den dobbelte dagsorden: der er både den version, som kunne offentliggøres og blev offentliggjort, og så er der dagbogens i enhver forstand private optegnelser. Her må man stille sig et grundlæggende metodisk spørgsmål om, hvorvidt en dagbog kan være sandheden om et værk. Det lille eksempel understøtter fint en tanke om fru Prams tilstedeværelse undervejs på rejsen, og det modsiger sådan set heller ikke hans Aage Henriksens overordnede antagelse om værkets helhed, som ikke desto mindre kalder på at blive dokumenteret og bogført som selvbiografiske transaktioner. Men i det værk, som vi kender som to trykte bind, findes hun højst indirekte, og alene tilgængelig for en bagklog og indforstået læser. Det 'værk' som Aage Henriksen anser for et monument over fru Pram, er på forhånd defineret som en større selvbiografisk helhed, hvor den ene del, den upublicerede dagbog, gives status som sandheden om de publicerede rejsebøger, og den anden del, de faktiske rejsebøger, alene lader sig læse kongenialt som en "sekskerisk og halvpikeant" meddelelse i kode.

Fra almanakken

Endnu et eksempel. Kurstedet Pymont ligger som nævnt i en dal omgivet af bjerge. Efter apologien på Hermannsbjerget kommer turen til Kongebjerget, som har fået sit navn efter den preussiske Frederik den Store. Det følgende optrin er hentet fra Jens Baggesens almanak for 1789. Datoen er 10. juli, "Pymont. Königsberg":

Paa den sydlige Side af Bierget staar lige over for Mühlenberg, med Udsigt over Dalen til Lügde, Marmor-

Monumentet - simpeltskyønt - med den gyldne Indskrift mellem 4 Ege: / *Fredericus Maximus / fonte salutifero / vires restauraturus / hoc secessu / gaudebat* - / Man siger at denne Jordens herligste Monark i Skyggen af disse Eege, hvorunder jeg sidder og skriver dette udkastede Planen til den anden Schlesiske Krig. En vis Gysen giennemzittrede mine Nerver ved at nærme mig dette hellige Sted - og jeg sidder ikke uden Rørelse her paa et Sted, hvor den virksomste Mand saa ofte hvilte Sig. I Tillid til at hans Aand endnu svæver i disse hellige Skygger - vil jeg og udkaste en Plan her. Paa mine Knæ ved Eegens Rod sværger jeg ved hans hellige Minde - og ved det blaae Baand, du vandt om mig og som jeg nu har vundet om hans Yndlings Eeg - Din grønne Silkegave hænger der paa Træet skønnere end alle Trofæer - at følge den - at blive den troe. Gud velsigne den!²²

Herefter følger Jens Baggesens plan for den videre rejse:

1. Tidlig op hver Morgen Kl. 5 - altid før 6 med Bøn til Gud om din og min Velsignelse - strax 1 til 2 Timers Arbeide. Paa Reisen bestaar dette Arbeide i at skrive min Dagbog naar jeg ikke studerer Naturen. / 2. Mellem 8 og 11. skrives og besvares Breve. / 3. Fra 11 til Middag Motion ved Spadsering. / 4. Maadelig Spisen - og derpaa let Lecture, eller Samtaler. / 5. 1 Times Arbeide om Eftermiddagen. For Resten uvilkaarlig Nydelse af Naturen i Selskab eller eene. / 6. Næsten ingen Spise om Aftenen, aldrig Viin. / 7. I Seng altid før 11 - naar Reisen ikke hindrer det. / - / Almindelige Regler / *Nulla dies sine linea.* / Aldrig lade mit Tøy ligge slængt omkring; men bestandig holde det i vedbørlig Orden. / Ikke anskaffe mig noget unødvendigt. / Spare den mindste Skilling - /

Læse hver Dag et Stykke i Horaz, Montaigne eller Rousseau. / Denne Plan velsigne Gud og den himmelske Seline!²³

Idéen om at stige op på et bjerg for at komme til klarhed over de videre perspektiver er fastholdt i den trykte version af *Labyrinten*, men der er kommet flere rejseregler til, og de er almengjorte, afprivatiserede i forhold til dagbogens horisont. Dagbogen udkaster et dagligt spareprogram, der anviser, hvor lidt der bør spises, drikkes, soves og indkøbes. Til gengæld bør naturen studeres og lødige forfattere læses, ligesom der bør arbejdes med rejseindtrykkene i form af en dagbog: ingen dag uden en linje! Det sidste er vigtigt, for dermed har vi den spæde start på *Labyrinten*. Det er dog først i begyndelsen af august, altså en måneds tid senere i Schweiz, at denne plan påbegyndes med Dagbog V med titlen "Dagbog paa Reisen mellem Alperne begyndt fra Basel d. 11te Augusti 1789".²⁴

Hvad sker der i den proces med den himmelske Seline? At hun er til stede i dagbogen ved flere lejligheder er uomtvisteligt, men når dagbogen omsættes til en bog, skrives hun ud. Ikke fuldstændigt, men tendentielt. Dagbogen kan rumme den mest private kælenkab i form af 'sødeste Susmama' og det realbiografiske 'fru Pram'; når det drejer sig om den trykte rejsebeskrivelse benyttes der navneskjul S* [S asterisk], eller *Seline*, som er det kaldenavn, Jens Baggesen brugte i sin tidlige erotiske digtning til fru Pram. En række privathedsmarkører forsvinder, og tegnet står tilbage.

En udgave af fortsættelsen af *Labyrinten* - eller rettere en moderne og kritisk, digital fremlæggelse af alle de uhomogene tekstkilder, som i dag står til rådighed, kan blandt andet bidrage til afklaring af Aage Henriksens postulat om fru Prams tilstedeværelse i værket *Labyrinten* - og dermed belyse hele Venus Urania-projektet og 'den hæmningserotiske opbyggelighed'.²⁵ Måske

som understøttelse, måske som dementi: det bør som udgangspunkt ikke undre, at Seline (som vist) er til stede i dagbøger forud for Jens Baggesens forlovelse og ægteskab i marts 1790. Det bør heller ikke undre, at hun er til stede i de breve, han sender sine medvidere i København, og hvori han sætter et knap så følsomt lighedstegn mellem Sophie Haller og "ordentlig Coitus, med et Fruentimmer"²⁶ og udkaster en vanvittig plan om en fremtidig lykke for alle tre: fru Pram og frøken Haller med Jens Baggesen i midten. Men det bør undre, hvis hun endnu var til stede på en sådan måde, at man kunne kalde *Labyrinten* et 'konstruktionsled i monumentet over hende' - fordi *Labyrinten*, som alle andre tekster har sin teksthistorie, hvortil Jens Baggesens ægteskab, der varede fra 1790 til Sophie Haller dør hostende i 1797, udgør en ikke uvæsentlig omstændighed. Kan man i det tidsrum forestille sig et værk udformet som et monument over den kvinde, han (som vist) sagde farvel til ved hjemkomsten til København 20. oktober? Det passer dårligt med almindelig ægteskabelig pragmatik.²⁷ - Så hvad mener Aage Henriksen, når han siger "*Labyrinten*", den planlagte helhed eller den faktiske torso i form af de to veloplagte bind rejsebeskrivelse? Det kunne det også være godt at få undersøgt.

Fortsættelsen

Jeg vender nu tilbage til den 'fortsættelse' af *Labyrinten*, som vi har i form af brødrene Baggesen og C.J. Boyes udgave. Hvad de posthume tilrettelæggere af Jens Baggesens eftermæle sætter sig for at etablere, er en helhed. Altså en aristotelisk ting med begyndelse, midte og slutning. Slutningen kan som nævnt problematiseres, men det kan andre dele også. Helheden på fire bind er kommet i stand ved at se stort på, at den er sammenstykket af meget uensartede dele. Denne vilde homogenitet har dog en pris.

Overgangen fra de to trykte bind - der som nævnt rækker fra København til Basel - til de fortsættende optegnelser - der

som nævnt rækker fra Schweiz til Holsten - er ikke på nogen måde tydeligt markeret i sønnernes udgave. Den ene slags tekst fortsætter sømløst, hvor den anden slutter. Men tekst bearbejdet med henblik på udgivelse er af en anden art end teksten i en dagbog eller teksten i et brev. At se bort fra dette lever ikke op til moderne filologisk standard.

Et andet forhold skal fremhæves. Med sønnernes udgave af den labyrintiske rejse får man nok en tekst med helhedspræg, geografisk såvel som ideologisk, men det betyder ikke, at man får hele den oprindelige, trykte tekst foruden en fortsættelse baseret på breve og dagbøger. Førstetrykket er nemlig beskåret og teksten normaliseret. I andenudgaven af sønnernes udgave, altså danske værker (bd. 1-12, 1846-47) udpeges overgangene tydeligere, og som indledning til værket hedder det, at det er baseret på "Forfatterens egen Udgave og med de af ham selv foretagne Rettelser i denne"²⁸. Dermed kan sønnerne, C.J. Boye og forfatteren selv bringes til at tale med én mund.

Mindre troværdigt er det i øvrigt, at den indvundne forfatterautorisation gentages på titelbladet til "Labyrinthens Fortsættelse. Første Afsnit. Reise i Schweiz. 1789. Efter Forfatterens egen Udgave og med de af ham selv foretagne Rettelser i denne"²⁹. For der var ikke nogen udgave, som Jens Baggesen kunne rette i før sin død i 1826; der var alene de to første, trykte bind. Resten skulle først etableres på grundlag af dagbøger og breve, og det skete som nævnt først efter hans død.

Dog var der et lille tilløb til en fortsættelse i form af omkring 20 siders beskrivelse af "Mit første Ophold i Basel." Den beskedne fortsættelse stammer fra 1814, hvor den indgik i Jens Baggesens eget kortfristede tidsskrift "Skuddagen No. 00", og det har tydeligvis tilbageskuende karakter³⁰. Et nyt tilløb finder sted i vinteren 1824/25, hvor August Baggesen har taget ophold i Bern hos sin far:

Strax efter min Ankomst havde jeg paabegyndt at samle og afskrive, især af Dagbøger, nogle Manuscripter henhørende til Labyrinthens Fortsættelse, og forsaavidt som disse vare skrevne paa Dansk, at oversætte dem paa Tydsk, for efter et Gjennemsyn af min Fader, der yttrede sin Tilfredshed med dette Arbeide, at foranstalte en ny og fuldstændigere Oversættelse af Labyrinthen paa Tydsk i tre til fire Bind.³¹

Planen på dette tidspunkt er at benytte en modificeret version af rejsekammeraten C.F. Cramers tyske oversættelse af *Labyrinten* fra 1790'erne og komplettere den med en forfatterautoriseret fortsættelse. Imidlertid opstår der forhindringer i form af visse lakuner i stoffet og fraværet af visse vigtige breve til Jens Baggesens mæcen, den nu afdøde hertug af Augustenborg, og arbejdet bliver skrinlagt til fordel for det humoristiske syndefaldsepos *Adam und Eva*.³²

Nogen ny tysk udgave blev det ikke til, og Cramers gamle oversættelse var alene baseret på de oprindelige to bind.³³ Fortsættelsen af *Labyrinten*, der altså til en begyndelse var konciperet som et tysk projekt, bliver først realiseret med andre midler efter Jens Baggesens død.

Denne danske fortsættelse er som nævnt uhomogen på flere punkter. Fortsættelsens *kronologiske* eller *genetiske* uhomogenitet vil jeg gerne illustrere kort. I begge sønnernes udgaver påbegyndes fortsættelsen med det nævnte tilbageskuende afsnit om forfatterens første ophold i Basel, denne "Alpernes Forgaard", i 1789. Teksten stammer fra 1814 og er fjernet 25 år fra de begivenheder, der skildres, men når fremstillingen alligevel har sin troværdighed, skyldes det, forklarer Jens Baggesen, at visse endog korte perioder kan få en afgørende og uforglemmelig betydning for de efterfølgende år, og at man ved at erindre dem "uvilkaarligen hentrylles i den samme Stemning, hvori man var i

deres betydende Momenter".³⁴ Erindringeren ophæver altså angiveligt den kronologi, som det arkivaliske blik ellers må insistere på. Men ikke nok med det; den slags afgørende begivenheder, eller rettere tilegnelsen af dem, foregriber ifølge Jens Baggesen måske en kommende evighed: "Det er maaske slige Erindringer, vi have at takke for vor fuldere og klarere Selvbevidsthed, og en stærkere Ahnelse af vort blivende Jegs Udødelighed".³⁵ Dette perspektiv stammer altså fra 1814 og er muligvis yderligere bearbejdet endnu senere. Under alle omstændigheder er det underlagt en posthum sproglig normalisering anno 1830.

Herefter følger endnu et "lille Fragment" fra den videre færd i Schweiz, et afsnit om den naturskønne Münstertal, som ifølge August Baggesen er "redigeret af Udgiveren, under hans Faders tilsyn".³⁶ Denne redaktion af en række dagbogsoptegnelser fra august 1789 stammer formentlig fra vinteren 1824. Mest iøjnefaldende er et længere afsnit om en voldsom uoverensstemmelse mellem de tre rejsende udeladt og den tredje del af "Triple Alliancen" ved navn Karl Spazier dermed skrevet ud af historien (for paradoksalt nok at være med igen på et senere tidspunkt).³⁷ I dette tilfælde stammer tilblivelseslagene altså fra 1789, fra 1824 og fra 1830.

Og herefter følger et afsnit af en helt anden karakter, nemlig en stemningsrapport fra den ø i Biellersøen, hvor Rousseau, et af Jens Baggesens erklærede forbilleder, søgte skjul i 1765 for på års afstand at skrive om sit afsondrede naturparadis³⁸. Dette afsnit lå færdigt fra Jens Baggesens hånd i 1791, hvor det foruden to andre kapitler fungerede som reklame for det kommende rejseværk *Labyrinten* i tidsskriftet *Minerva* under titlen "Rousseaus Ø, eller St. Peter i Biellersøen". Der findes ingen manuskripter til *Labyrinten* som helhed, men netop til Jens Baggesens tur i Rousseaus fodspor foreligger der en ret udarbejdet kladde, som er blevet til på stedet i august 1789.³⁹ I dette tilfælde omfatter tilblivelseslagene en dagbogsoptegnelse fra 1789, et

tidsskriftpubliceret reklamefremstød fra 1791 foruden udgivernes glatte lag fra 1830.

De resterende dele af *Labyrintens* tilgængelige fortsættelse består mestendels af dagbøger og breve, der er samtidige med rejsen, og de udgør grundlaget for sønnernes posthume tilrettelæggelse af en sammenhængende rejseskildring Danmark tur-retur.

Fortsættelse følger

Er tiden moden til en ny udgave? Og på hvilke betingelser? I 1996 konkluderede et udvalg til kortlægning af behovet for udgivelse af danske forfatterskaber, at *Labyrinten* kun var tilgængelig "i redigerede og forkortede udgaver", at der er et "stærkt behov for at tilvejebringe en komplet, kommenteret og kritisk udgave af *Labyrinten* efter 1. udgaven, samt" - som om det næsten var to sider af samme sag - "fortsættelsen i Boyes redaktion".⁴⁰ Udvalget oplyser, at alle de foreliggende, samlede eller kritiske udgaver af *Labyrinten* af princip følger det seneste tryk, og at det derfor kan være "nærliggende at gå den modsatte vej, tilbage til førstetryk. Denne nærliggende tanke danner grundlaget for den nye udgave af det trykte værk.

Det utrykte værk i tilknytning til Jens Baggesens første store Europa-rejse 1789-90 kalder stadig på en tidssvarende udgave. Rejsen må siges at være af afgørende betydning for den kanoniserede del forfatterskabet, og den upublicerede del afslører nye sider af den officielle version af værket. Men hvilke krav kan man stille til en ny udgave?

- Tanken med den eksisterende 'fortsættelse' er, at den kronologisk tager over, hvor den trykte udgave holder inde, dvs. på grænsen til Schweiz i begyndelsen af august 1789. En ny udgave bør inddrage den almanak, som rummer spredte optegnelser fra hele rejsen.

- En ny udgave bør omfatte afrejse, rejse såvel som hjemkomst. Rejsen afsluttes med andre ord ikke med, at den fortabte søn krydser grænsen til hertugdømmerne og fædrelandet.
- I den eksisterende 'fortsættelse' skelnes der ikke tydeligt mellem forskellige typer af tekst (trykt/ikke-trykt, breve/dagbøger/forarbejder), men alle dele inddrages ubekymret med henblik på at dække rejsen som kronologisk helhed. I en ny udgave bør der skelnes tydeligere - hvad der undertiden kan medføre tab af kronologisk linearitet og af helhedspræg.
- Den eksisterende 'fortsættelse' er gennemgående sprogligt normaliseret efter en norm fra 1830. En ny udgave bør som udgangspunkt være diplomatarisk (i det mindst gengive intern varians i form af overstregninger).
- - og komplet.
- - og kommenteret. Hvor den eksisterende 'fortsættelse' fx gennemgående oversætter ikke så lidt tysk til dansk, fastholdes tysk som tysk i tekst-delen (fordi det nu engang var vennekredsens, hustruens og svigerfamiliens modersmål), men oversættes i kommentar-delen.

Opgaven lader sig bedst, og måske udelukkende, realisere digitalt. Der er hjælp at hente to-tre steder: der er Eliths Reumerts gengivelse af udvalgte dele af breve og dagbøger fra Bern i marts 1790 til København ultimo oktober 1790 i hans *Kierligheds Labyrinth* (1926, s. 59-141). Her lægges der alene vægt på kærlighedshistorien. Der er desuden gengivelsen i *Gemt og Glemmt* (1916, s. [19]-148), hvis udgiverne, Louis Bobé og Carl Dumreicher, lægger solid afstand til de tidligere udgivere: tekstgengivelsen i *Danske Værker* er angiveligt "fuldkommen vilkaarlig", og erstattes derfor her af "selve Dagbøgerne" foruden en række indledende breve fra 1785-87 (til Seline) og en senere og

længere række breve (til Sophie og til vennerne i København), det sidste dateret april 1790. Endelig er der ikke mindst Ove Baggesens gengivelse af dagbøgerne 5-20 (fra Basel i august 1789 til København i oktober 1790), det uomgængelige udgangspunkt for det videre arbejde.⁴¹

---

¹ Jens Baggesen fra Korsør blev en slags germaner og fik sig et tysk forfatterskab i tillæg til det danske, men det er først for nylig, at denne trafik hen over den sproglige og kulturelle grænse mellem Danmark og Tyskland er blevet påskønnet – med termen 'grænsegænger', jf. Anna Sandberg: *En grænsegænger mellem oplysning og romantik. Jens Baggesens tyske forfatterskab*, Museum Tusulanum Forlag, 2015, og Karin Hoff: *Die Entdeckung der Zwischenräume. Literarische Projekte der Spätaufklärung zwischen Skandinavien und Deutschland*, Wallstein Verlag, 2003.

² Lauritz Nielsen: *Danske og norske Digteres Originalmanuskripter i Det Kongelige Bibliotek*, Munksgaard, 1943, s. 32-38. Nyerhvervelser efter cirka 1940 indgår i *Det kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling. Erhvervelser 1924-1987. Vejledning i benyttelse*, bd. 1-2 (red. Birgitte Possing & Bruno Svindborg), Museum Tusulanum Forlag, 1995, s. 75.

³ Holger Rüdell: "Die schriftlichen Nachlässe in der Universitätsbibliothek Kiel. Arbeitsbericht und Katalog" i: *Christiana Albertina NF 16*, 1982. Der foreligger samme sted en selvstændig, maskinskrevet oversigt: "Jens Baggesen – Nachlass".

⁴ *Labyrinten eller Reise gennem Tydskland, Schweitz og Frankerig*, 1-2, red. Henrik Blicher. Gyldendal/DSL, 2016.

⁵ *Labyrinten eller Reise gennem Tydskland, Schweitz og Frankerig*, 1-2. Johan Frederik Schultz, 1792-93; 2, s. 388.

⁶ *Labyrinten*, 2, s. 404.

⁷ *Labyrinten*, 2, s. 401.

⁸ *Digtervandring eller Reiser i Europa i Begyndelsen af det attende og mod Enden af det nittende Aarhundrede*. Frederik Brummers Forlag, 1807.

⁹ *Digtervandring*, 1807, s. XXXVIII

¹⁰ Synspunktet lader sig belægge tidligere; allerede under rejsen i Pays de Vaud i oktober 1789 skriver Jens Baggesen i sin dagbog (10, s. 80): "Mit Liv og Levnet er uendelig interessantere, end mine Skrifter ere eller nogensinde kunde blive det. / Jeg har skrevet mit Liv – og det er mit skiønneste Arbeide – Det er efter det, jeg vil bedømmes, ikke blot som Menneske; uden som Skribent. Jeg søgte om et Sujet og valgte mig selv – *Qvid valeant humeri* – Hertil kommer at, Gud har skienket mig meer *indskuende* end *overskuende* Evner –". De latinske ord, som her er kursiveret stammer fra Horats og betyder så meget som 'hvad Skuldrene kunne bære', 'hvad man er voksen'.

¹¹ En kombination af førsteudgaven og andenudgavens titler bliver her til: *Labyrinthen. Digtervandring eller Reiser i Europa mod Enden af det attende og i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede*.

---

¹² August Baggesen: *Jens Baggesens Biographie. Udarbejdet fornemmeligen efter hans egne Haandskrifter og efterladte litteraire Arbejder*, 1-4. C.A. Reitzel, 1843-53.

¹³ *Biographie*, 4, s. 445.

¹⁴ Jf. Henrik Blicher: "Jens Baggesens hyperbel. En patriotisk parabel" i: *Tænkesedler. 20 Fortællinger af fædrelandets litteraturhistorie*. Festskrift til Flemming Lundgreen-Nielsen, red. Henrik Blicher m.fl. Universitets-Jubilæets danske Samfund, 2007, s. 125-135.

¹⁵ Dagbog XIX, s. 39, jf. *Danske Værker*, 1847, 11, s. 234. Der henvises her og i det følgende til Jens Baggesens dagbøger via hjemmesiden

<http://www.kb.dk/da/nb/materialer/haandskrifter/HA/e->

[mss/jens_baggesen/dagboeger.html](http://www.kb.dk/da/nb/materialer/haandskrifter/HA/e-mss/jens_baggesen/dagboeger.html). Stedet rummer dagbog I-XLIV fra perioden 1780-1824, der gengiver NKS 504 8°; det der etablerede henvisningssystem med hhv. bog og digitalt sidetal benyttes her. Rejseårene 1789-90 er de tættest dokumenterede og omfattes af Dagbog V (påbegyndt 11. august 1789) til Dagbog XX (afsluttet 27. oktober 1790).

¹⁶ *Biographie*, 1, s. 312.

¹⁷ Dagbog XX, s. 13.

¹⁸ Aage Henriksen: *Den rejsende. Otte kapitler om Baggesen og hans tid*. Gyldendal, 1961, s. 17.

¹⁹ Til Christen Pram skriver Jens Baggesen i slutningen af 1780'erne: "Jeg har ved det [det tyske sprog] lært at kende de ædleste Mennesker, som der kun findes faa Mage til paa Jorden; ikke blot de døde, men ogsaa de levende Ædlingers Bekjendtskab skylder jeg det. Dersom Du og jeg fra Vuggen af havde talt Tydsk istedetfor Dansk, vilde vi nu skrive langt smukkere Digte ... Jeg kan ikke gjøre for, at jeg ikke har truffet saa elskelige Mennesker i Danmark, det smerter mig, men jeg kan ikke Andet end udbryde: 'Quid mihi cum Dano? Germanus esse volo' (: hvad kommer den Danske mig ved? Tydsker vil jeg være)" (Peter Hansen: *Illustreret dansk Litteraturhistorie*, 2. Det Nordiske Forlag, 1902, s. 522). Det tilpassede latinske citat stammer fra Ovids 15. heroide (Quid mihi cum Lesbo? Sicelis esse volo).

²⁰ *Labyrinten*, 1, s. 383-384.

²¹ Almanak 1789, s. 72. Latinsk skrift er her kursiveret. Golconda sigter til J.A.P. Schulz' *Aline, Dronning af Golkonda*, som havde københavnerpremiere i januar 1789, og som blev spillet 12 gange i månederne frem til Jens Baggesens afrejse i maj. Teksten er af Michel-Jean Sedaine og blev oversat af Th. Thaarup. Det andet musikstykke, "Sie fliehet fort", sigter til Ewald Christian von Kleist 'Amynt', som er et hyrdedigt med begyndelseslinjerne "Sie fliehet fort! Es ist um mich geschehen! / Ein weiter Raum trennt Lalagen von mir" (*Sämmtliche Werke*, 1, 1789, s. 66). Kleist (1715-59) skrev sit i samtiden populære hyrdedigt i 1751, og det dannede forlæg for en kantate af den tjekkiske komponist Georg Benda (1722-95), 'Amynts Klagen über die Flucht der Lalage', 1774.

²² Almanak 1789, s. 11-12. Latinsk skrift er her kursiveret.

²³ Almanak 1789, s. 15-16. Latinsk skrift er her kursiveret.

²⁴ Dagbog V, s. 1.

²⁵ Udtrykket er Jan Rosieks i "Romantikkens status her og andetsteds", i: *Romantiske veksler. Løfter og efterliv*. Forlaget Spring 2008, s. 73.

²⁶ *Den rejsende*, s. 52.

²⁷ Vilhelm Andersen kalder den trykte fremstilling intim og fortsættelsen for privat: "Men da Labyrintens Fortsættelse med de nævnte Undtagelser kun foreligger fra sin Forfatters Haand i Raastof som Breve og Dagbogsblade, er den bleven ikke blot, som han maatte ønske, en intim Bog, men - hvad han ventelig vilde have undgaaet - en meget privat Bog" (*Illustreret dansk Litteraturhistorie*, 2. Gyldendalske Boghandel, 1934, s. 746).

²⁸ *Danske Værker*, 9, 1846, s. [1].

²⁹ *Danske Værker*, 10, 1847, s. [165].

---

³⁰ Jf. K.F. Plesner: *Baggesen Bibliografi*. Gyldendal, 1943, s. 142. Stykket er gengivet i *Danske Værker*, 10, 1847, s. 167-187. Det er formentlig dette omarbejdede stykke, der indgår i "Baggesen - Nachlass" i Christian-Albrechts-Universität zu Kiel Universitätsbibliothek som en "Abschrift mit Änderungen" (5.2).

³¹ *Biographie*, 4, 1856, s. 381.

³² *Biographie*, 4, 1856, s. 382.

³³ C.F. Cramers oversættelse af *Labyrinth* indgik i et delvis selvbiografisk storværk i 20 dele (med titlen *Menschliches Leben. Gerechtigkeit und Gleichheit!*) som bog 10-11 og 14-16 under titlen *Baggesen oder Das Labyrinth. Eine Reise durch Deutschland, die Schweiz und Frankreich, 1793-1795*. Oversættelsen er med August Baggesens ord karakteriseret ved „Oversætterens mange indblandede Bemærkninger af tildeels meget betydeligt Omfang og aldeles extraordinært Indhold" (*Biographie*, 4, s. 381f.).

³⁴ *Danske Værker*, 10, 1847, s. 167.

³⁵ *Danske Værker*, 10, 1847, s. 167.

³⁶ *Danske Værker*, 10, 1847, s. 164.

³⁷ Dagbog V, s. 9.

³⁸ Sit ophold på øen St. Pierre i Bieliersøen har Rousseau beskrevet i femte afsnit af *Les rêveries du promeneur solitaire* (Den ensomme vandrers drømmerier, 1970), 1782.

³⁹ Dagbog V, s. 38-50.

⁴⁰ Henrik Andersson, Flemming Conrad, Per Dahl og Jørgen Hunosøe: *Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800. En redegørelse for behov, problemer og perspektiver*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 1996, s. 11.

⁴¹ Ove Baggesen: "Jens Baggesens gotiske håndskrift eksemplere fra hans første 20 dagbøger fra Oct 1780 til Oct 1790 og i en lomme bagest CD'en Jens Baggesens dagbøger 1 til 20 digitaliseret (kgl) og transskriberet inklusive Malerisk Reise eller Labyrinthens fortsættelse". Udgivet af forfatteren i anledning af Jens Baggesens 250 års fødselsdag 15. februar 1764 - 2014. ISBN 978-87-988738-2-2.